

UDK 821.163.4:929

Petrović Njegoš P. II

Preliminarno saopštenje

Danilo RADOJEVIĆ (Podgorica)

Dukljanska akademija nauka i umjetnosti

DVA ZAPISA O NJEGOŠU*

Svjedočenje Jegora Kovaljevskoga o Njegoševoj posveti pjesniku Puškinu epa *Luča mikrokozma*; Njegoševa osuda Dositeja Obradovića

U ovome prilogu autor propituje dva u nauci nedovoljno tretirana problema vezana za život i rad Petra II Petrovića Njegoša. U prvome dijelu rada autor ukazuje na kontroverze vezane za posvetu *Luče mikrokozma*, skrećući pažnju na zapis Njegoševa savremenika Jegora Kovaljevskoga koji upućuje na zaključak da je *Luča* bila posvećena Puškinu, što potvrđuje sumnju da je zamjene posveta *Ogledala srpskog* i *Luče mikrokozma* izvršio Simo Milutinović. U drugome dijelu priloga, autor analizira motive Njegoševe osude djela *Život i priklučenja* Dositeja Obradovića iznešene u pismu srpskom knezu Milošu Obrenoviću 1837. godine.

Ključne riječi: *Njegoš, Puškin, Luča mikrokozma, Dositej Obradović*

Mjesec i po dana pošto je Sarajliji uputio rukopis *Luče*, Njegoš mu je opet uputio pismo (19. avg. 1845), u kome je iskazao brigu o štampanju toga rukopisa: „*Luču mikrokozma* izvolite dati pečatati 500 komada i za ovo izvolite uzeti od g. V. Vasiljevića f. 188. Pošto se napečata izvolite mi poslati 100 egzemplara, a ono 400 g-nu Vozaroviću, ako može neka ih proda. Ako li se ne mogu prodati, a ono neka raspolaže s njima kako oće, makar ako će ih na žrtvu mišima i moljcima dati“ (P. P. Njegoš, *Pisma* III, 251). Nakon više od četiri mjeseca *Luča* nije bila još štampana, pa je u pismu Sarajliji (29. dec. 1845) ponavljao istu molbu, u kojoj je prisutan nemir, naznačio je koliko primjeraka da mu pošalje kad bude knjiga „napečatana“ (c. o., 278). Pet mjeseca docnije *Luča* je bila još u rukopisu pa je Njegoš pisao, 30. maja 1846 (s. k.), da se nadao da će knjiga biti „pečatana početkom

* Ova dva teksta nastala su u Beogradu 1964. godine. Inovirani, ovde se prvi put publikuju.

godine (...) a nje, barem ovamo, još nema“ (c. o., 306). Ovo Njegoševo pismo je posljednje, *pronađeno i objavljeno*, koje je uputio S. Milutinoviću Sarajliji, iako je Sarajlija živio još godinu i sedam mjeseca (umro je 30. dec. 1847).

Na prvome izdanju *Luče* stoji godina izdanja 1845, a stvarno je štampana tek u junu 1846. godine, ali bez „vinjete“ čiji je izgled i sadržaj sastavio Sima, ugradivši u nju i krilaticu „Hod’te i vi u hran sveta, Srbi!“ – da bi preko naslovne strane ovo simbolično djelo svrstao u korpus srpske literature. Tu je vinjetu Sarajlija bio naručio od Perlaskua iz Budima. Da bi problem bio jasniji, treba imati na umu da je Sarajlija, *u to vrijeme, istovremeno*, imao u rukama rukopis *Luče mikrokozma* i Njegoševe antologije epskih pjesama *Ogledalo gorsko* koja je štampana pod izmijenjenijem naslovom – *Ogledalo srpsko*. Sarajlija je tada, može se pretpostaviti, izvršio zamjenu Njegoševih posveta, pa je posvetu „Šjeni Aleksandra Puškina“ koju je Njegoš vjerovatno napisao na početku rukopisa *Luče mikrokozma*, premjestio na antologiju *Ogledalo srpsko*, a posvetu koja se odnosila na njega (Sarajliju) podijelio je u dva dijela: postavio je na početku i kraju uvodnog pjevanja *Luče*. Da je *Luča* bila posvećena Puškinu jedini je saopštio E. P. Kovaljevski (1811–1868), u tekstu *Život i smrt potonjeg crnogorskog vladike*, koji je napisao 1854. godine (Zapisi, knj. XIV, sv. 1, 1935, 25). Kovaljevski je poznavao i pomenuo sva Njegoševa djela.

Kovaljevski, ruski diplomata, inženjer i pisac, tri puta je dolazio u Crnu Goru, i autor je knjige *Crna Gora i slavenske zemlje*, koja je objavljena kao postumum, u Sankt Petersburgu, 1872. godine. Može se pretpostaviti da je Kovaljevskome saopštio taj podatak o Njegoševoj posveti *Luče* Puškinu, kad je posljednji put posetio Cetinje (1854), neko od onih ljudi koji su bili bliski Njegošu i znali kako je postupio Sarajlija pri pripremi za štampanje pomenutih rukopisa. Sadržaj Njegoševe posvete Puškinu, koju je Sarajlija premjestio na početku antologije *Ogledalo*, po uzvišenome stilu, po duhu i motivski u cjelini odgovara spjevu *Luča*. Prema navedenome svjedočenju diplomate Kovaljevskoga, ako se, eventualno, ne bi dovodio u pitanje njegov izvor informacije, samovoljno je Sarajlija izvršio premještanje pomenute dvije posvete, kao što je izmijenio i Njegošev originalni naslov antologije epskih pjesama *Ogledalo gorsko*. Onda bi to bio logičan i dovoljan razlog Njegoševog prekida dopisivanja sa Sarajlijom. Osim toga, nije poznato još dosta detalja oko štampanja *Luče*. Njegoševa posljednja dva pisma Sarajliji sadrže teško prikri-
vani nemir i mučno obuzdavanje da ispolji razočarenje i ljutnju. Nije do sada postavljano pitanje, da li je sam Njegoš spriječio objavljivanje „vinjete“ koju je, po Sarajlijinoj zamisli, bio prihvatio da izradi pomenuti graver Perlasku, iako je Njegoševu i Sarajlijinu korespondenciju oko štampanja *Luče* obradio Vladimir Otović, u tekstu pod naslovom *Njegoševa speva Luče mikrokozma prvo izdanje* (Bibliografski vjesnik, god. XXV, br. 3, Cetinje, 1996, 7–31).

Njegoševo pismo (3. avg. 1837) srpskome knezu Milošu, koje je prvi put objavio P. A. Lavrov (1903), bilo je predmet rasprave više autora, koji su tragali za Njegoševom motivacijom osude Dositejeva djela *Život i priključenija*. Tu je knjigu Dositej prvi put objavio u Lajpcigu, 1783. godine, a Njegoš opominje Miloša, pedeset četiri godine docnije, što je dopuštio da u srpskoj tipografiji bude „prepečatana“, pa mu predlaže da Dositejevo djelo zabrani „svakome čitati i imati“. Poznato je Dositejevo isticanje kritičkoga odnosa prema djelovanju manastira. On je to činio pod uticajem državničkoga akta cara Josipa II, iz 1782. godine, kojim je ukinuo manastire u katoličkoj crkvi. Ta se odluka austrijskoga cara nije odnosila na manastire pravoslavne crkve, koja je djelovala u granicama Austrije. Zato Dositej piše da ne bi bila šteta za pravoslavnu crkvu ako bi nestali manastiri. On smatra da manastirska imanja treba da pripadnu porodicama koje nemaju imovine, a da se u manastirskim zgradama otvore škole i bolnice.

Važno je istaći da Dositej nije prvi istakao ovo važno crkveno pitanje. To je učinio Zaharije Orfelin pet godina prije Dositeja, 1778. godine. Orfelin piše za episkope Karlovačke mitropolije da nose bogati nakit, da se voze pozlaćenim karucama koje vuče po čest ukrašenih konja. Orfelin dalje kaže da je i posluga episkopa bogato opremljena, a da episkopi žive u palačama. On je istakao i samovolju tih episkopa, koji vjernike, preko duhovnoga suda, ujedno optužuju i sude im. Takav luksuzni život episkopa je na račun vjernika, od kojih popovi ubiraju prihode.

Dositej se, međutim, ograničio, pošto nije bio ateista, na osudu pro-sjačkoga djelovanja bogatih kaluđera, što znači da nije pisao u duhu njegova savremenika P. Holbaha, koji je u djelu *Hrišćanstvo razgolićeno*, napisanome 1761. godine, podvrgao, kako sam kaže, religiju – „sudu razuma“, smatrajući je „zbirom ljudskih zablude“ i „đetinjastih ceremonija“.

Religiozni Njegoš, koji je, u vrijeme kad je pomenuto pismo uputio srpskome knezu Milošu, imao tek 24 godine, nije mogao prihvatiti mišljenje o potrebi ukidanja manastira, jer je u manastiru tada (1837) i sam živio, iz koga se preselio tek kad je, 1838. godine, podigao *Biljardu*. Posmatrano kroz neke likove iz njegovih djela, vladike Danila, igumana Stefana, igumana Teodosija Mrkojevića, Njegoš je mislio o manastirima Crnogorske pravoslavne crkve kao o nosiocima oslobodilačkoga duha i etičkih vrijednosti. Iz toga Njegoševa odnosa prema manastirima, kad u Crnoj Gori nijesu bile razvijene i učvršćene svjetovne institucije, potekla je u pismu knezu Milošu gorčina prema dijelu sadržaja Dositejevih knjiga.

Danilo RADOJEVIĆ

TWO STUDIES OF NJEGOŠ

Testimony of Yegor Kovalevsky on Njegoš's
dedication of the *Ray of the Microcosm* to Pushkin;
Njegoš's disapproval of Dositej Obradović

In this paper, the author examines two under-treated problems related to the life and work of Petar II Petrović Njegoš. In the first part, the author points to the controversy regarding the dedication of the *Ray of the Microcosm*, drawing attention to the study of Njegoš's contemporary Yegor Kovalevsky, which suggests that the *Ray* was dedicated to Pushkin, which confirms the suspicion Simo Milutinović substituted the dedications to the *Serbian Mirror* and the *Ray of the Microcosm*. In the second part of the paper, the author analyzes the motives of Njegoš's disapproval of *Life and Adventures* by Dositej Obradović expressed in a letter to Serbian Prince Miloš Obrenović in 1837.

Key words: *Njegoš, Pushkin, The Ray of the Microcosm, Dositej Obradović*